

Vertrouwd met ziekte

Onze ziekten en Gods genezing (1)

Preek bij Jesaja 53:3 (ds. Jos Douma)

*Hij was een man die het lijden kende
en met ziekte vertrouwd was.*

In de aankondiging van een nieuw boek dat binnenkort verschijnt, met de titel 'Diagnose: kanker. Zoeken naar een weg' was het volgende te lezen: "Eén op de drie mensen krijgt kanker. Dit is niet bedoeld als koele, statistische vaststelling. Dit toont aan hoe buitengewoon veel mensen – patiënten en hun verwanten – geconfronteerd worden met deze ziekte."

Dat moeten we even op ons in laten werken. Ziekte is om zo te zeggen alomtegenwoordig. We krijgen er allemaal mee te maken. We worden zelf ziek of er is een zieke in onze directe omgeving. Nu leven we in een cultuur waarin gezondheid en vitaliteit de norm zijn. Onze maatschappij is op een haast obsessieve wijze bezig met geluk, gezondheid, schoonheid, succes. En als je ziek bent of ouder wordt en steeds minder kunt, dan wijk je af van die norm. Daarom is het ook niet gemakkelijk om ziek te zijn of oud of gehandicapt. Je kunt je mislukt en afgeschreven voelen. En dat maakt het nog eens extra zwaar.

En als we niet zelf ziek zijn maar geconfronteerd worden met ziekte in onze omgeving, dan hebben we de neiging om weg te lopen of weg te blijven. En dat vinden we dan wel vervelend en we voelen ons ook onmachtig. Maar misschien is er dan ten diepste iets anders aan de hand: zou het te maken kunnen hebben met ons onvermogen om onze eigen kwetsbaarheid en sterfelijkheid onder ogen te zien? Henri Nouwen schrijft daarover – hij heeft het dan over pastoraat van mededogen: "Mededogen is moeilijk, omdat het vraagt om de innerlijke bereidheid om met andere mensen mee te gaan naar de plek waar zij zwak zijn, kwetsbaar, eenzaam en gebroken. Dat is namelijk niet ons spontane antwoord op het lijden. Het liefst rekenen we af met het lijden door ervoor weg te vluchten of door er een snelle oplossing voor te zoeken" (De woestijn zal bloeien, 33).

En in de Bijbel zegt Prediker ergens: "Het is beter dat je naar een huis vol rouw gaat dan naar een huis vol feestrumoer" (Prediker 7:2). Maar onze ervaring is vaak anders: het is gemakkelijker om een huis binnen te gaan waar feest wordt gevierd dan een huis waar een ernstig zieke is.

--

Nu is er vandaag de dag veel aandacht in kerken voor genezing. Gaan we wel goed om met onze ziekten? Moeten we niet meer verwachten van het gelovige gebed? Is er toch niet meer aan genezingswonderen mogelijk dan wij altijd gedacht hebben?

Zo geniet momenteel de genezingsbediening van Jan Zijlstra een grote bekendheid. Elke eerste en tweede zondag van de maand zijn er in zijn kerk De Levensstroom in Leiderdorp genezingsdiensten waar zieken uit heel Nederland met een hoopvol hart naartoe gaan. Velen worden genezen. Anderen niet. Weer anderen worden opnieuw ziek. En dat alles roept veel op bij gelovigen. Aan de ene kant hoop: Doet God toch meer dan we zouden verwachten? Aan de andere kant irritatie en boosheid: Hoe kun je zeggen dat alle gelovige zieken kunnen genezen? En wat als het niet gebeurt? Is je geloof dan te klein? Dat is toch heel erg onbarmhartig?

Kort geleden stond er iets over in het Nederlands Dagblad (zaterdag 18 augustus 2007), onder de kop 'Zijlstra: berusting in ziekte mag niet'. Een citaat: "Het is niet Gods wil dat mensen berusten in hun ziekte, en daarin Gods leiding zien. Ziekte is niet iets van God. Hij biedt zich aan als Heelmeester, en wil iedereen genezen. Dan kan ik het dus niet aanvaarden als mensen ziek blijven."

Nu is het niet mijn bedoeling over de genezingsbediening van Jan Zijlstra een oordeel uit te spreken. Ik ben daar ook heel onzeker over. Ik weet het ook allemaal niet. En dan is het altijd beter om naar dit woord van Jezus te luisteren: "Oordeel niet, opdat er over jullie niet geoordeeld wordt" (Matteüs 7:1).

Het citaat van Jan Zijlstra helpt ons wel om in beeld te krijgen welke twee uitersten er zijn in het gelovig omgaan met ziek-zijn. Het ene uiterste: 'God wil ziekte niet, dus ik reken op genezing.' Het andere uiterste: 'Alle ziekte komt van God, dus ik moet er in berusten.' Beide redeneringen hebben de charme van de duidelijkheid, maar juist daarin zijn ze te simpel en doen ze geen recht aan het spreken van de Schrift.

'God wil ziekte niet' is de ene kant. Maar in de Bijbel maakt God mensen soms wel ziek bijvoorbeeld het onschuldige kind van David en Batseba. En in Job 5:17-18 lezen we bijvoorbeeld (zie ook Deuteronomium 32:39 en Exodus 4:11):

*Gelukkig de mens die door God wordt getuchtigd,
wijs daarom de straf van de Ontzagwekkende niet af!
Want hij verwondt en hij verbindt,
hij slaat en zijn handen genezen.*

Verder belijden we dat uit Gods Vaderhand ook kwaad ons leven binnenkomt (Zondag 10 van de Heidelbergse Catechismus). Maar dat is nog niet zo'n gemakkelijke belijdenis, helemaal als we bijvoorbeeld bedenken dat Jezus het volmaakte beeld van de Vader is, maar dat Hij hier op aarde nadrukkelijk kwam om te genezen (daarom hebben we ook één genezingsverhaal gelezen uit Lucas 5, maar er zijn er talloze). Jezus kwam om te genezen. Hij maakt niemand ziek! En toch genas Hij ook weer niet iedereen: velen bleven ziek, enkel omdat Jezus niet in hun buurt kwam of zij niet bij Hem konden komen. Anderen bleven ziek, zoals de verlamde bij de Schone poort, die genezen wordt na Pinksteren, terwijl Jezus hem toch zeker ook vaak moet zijn gepasseerd. En in de Bijbel komen we steeds weer gelovigen tegen die langdurig of ook blijvend worstelen met ziek zijn: denk aan de doorn in Paulus' vlees en aan veel uitingen van nood en wanhoop rond ziekte in de Psalmen.

'Alle ziekte komt van God' is de andere kant. Maar die uitspraak doet geen recht aan onze eigen verantwoordelijkheid voor onze gezondheid, niet aan de ruimte die de duivel krijgt om mensen ziek te maken (zoals bijvoorbeeld Job), niet aan de zelfstandige macht van het kwaad in deze wereld. Er is trouwens ook waarschijnlijk geen enkele gelovige die deze gedachte ten volle in de praktijk brengt, namelijk dat je omdat alle ziekte van God komt en het zijn wil is dat je erin moet berusten. Want we gebruiken medicijnen, we nemen rust, we gaan naar de dokter.

Hoe dan ook, de twee uitersten stellen ons voor vragen die niet zomaar beantwoord kunnen worden. En er zijn nog wel meer vragen:

- Wat is het verband tussen ziekte en zonde?
- Kan ziekte een straf van God zijn?
- Waarom word ik wel ziek en die ander niet? Waarom wordt die ander ziek en ik niet?
- Kunnen we gebruik maken van alternatieve geneeswijzen?
- Wat mogen we verwachten van het gebed om genezing?
- Is het goed om als zieke een genezingsdienst van Jan Zijlstra te bezoeken?
- Wat kan de ziekenzalving vandaag voor rol spelen?

Veel van die vragen kunnen nu niet aan de orde komen. Die laatste vraag, over de ziekenzalving, daarover zal het volgende week uitgebreid gaan. Maar nu concentreren we ons vooral op de vraag hoe we met ziekte om kunnen gaan.

--

Wat ik in deze preek vooral wil doen is: een handreiking bieden om meer samen te kunnen spreken over ziek zijn. Ik heb twee uitersten genoemd: 'God wil ziekte niet, dus ik reken op genezing' en 'Alle ziekte komt van God, dus ik moet er in berusten'. Maar ik zou nu graag dit als uitgangspunt willen nemen: In onze gebroken werkelijkheid heeft ziekte hoe dan ook een plaats. Onze tranen worden pas afgewist als Jezus terugkomt. 'Er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was is voorbij' (Openbaring 21:4). De eerste dingen zijn dan voorbij. Ziekte hoort dus bij deze eerste dingen en wij moeten leren omgaan met deze eerste dingen.

Wat me hier erg bij helpt is de titel van een boekje dat ik een jaar geleden ook een keer heb genoemd. De auteur heet Piet Schelling en zijn boek heet: 'God en ik. Wegen waarop God mij tegemoet komt'. Hij bespreekt daarin bijvoorbeeld de stilte, de natuur, het leren en het lezen van de Bijbel als wegen waarop God ons tegemoet komt. Ook is er een hoofdstukje over verdriet als weg waarop God ons tegemoet komt. Daarin vertelt hij dat hij juist in een periode van overspannenheid Gods nabijheid heeft ervaren. En hij vraagt zich af hoe dat kan. Een citaat: "Misschien hierdoor: als een mens in een crisis verkeert (ziekte, sterven, verlatenheid enz.), is hij kwetsbaar. De muren die we om ons heen hebben gemetseld, vallen in zulke ogenblikken uiteen. We hebben niets meer op te houden. De maskers vallen af. (...) In die kwetsbaarheid zijn we ontvankelijk, meestal zonder ons dat bewust te zijn. Door die ontvankelijkheid, door de flinterdunne huid die is overgebleven, kan God ons heel nabij komen" (blz. 37).

En hij geeft door wat iemand die een moeilijk tijd doormaakte eens zei: "Het is net, nu ik in het donker sta, of het licht me meer opvalt."

Zo zou ik ziekte dus willen zien als een weg waarop God ons tegemoet komt. En dan zijn er drie manieren waarop wij deze weg zelf bewandelen en met ons ziek-zijn kunnen omgaan (en ze gaan alle drie gepaard met gebed). Ik noem ze de **medische** weg, de **pastorale** weg en de **geestelijke** weg.

De medische weg: God komt ons tegemoet als Schepper. We ontvangen de medische wetenschap als een scheppingsgave van God! En we maken er dankbaar gebruik van, want alles wat God gemaakt heeft is goed (1 Timoteüs 4:4-5). Daarom is het werk dat artsen en verpleegkundigen in ziekenhuizen, en alle vrouwen en mannen in de zorg doen, zo belangrijk. En ook al het wetenschappelijk onderzoek rond ziektes is van grote waarde omdat we daarin langs de weg van de schepping zoeken naar manieren om ziekte te bestrijden.

De pastorale weg: God komt ons tegemoet als Herder. We ontvangen elkaar in de gemeente, en speciaal ook de ambtsdragers, als mensen waar doorheen God zijn herderschap ervaarbaar maakt. We leven mee met elkaar, we helpen elkaar, we troosten elkaar, we worstelen samen met onze vragen en we bidden voor elkaar. Dat is de pastorale weg, van zorgzaam en zorgvuldig omzien naar zieken om zo zichtbaar te maken dat Jezus de goede herder is.

De geestelijke weg: God komt ons tegemoet als Heelmeester. Deze derde weg is een verdieping van de tweede, het is een pastorale weg die dieper gaat dan het bieden van troost en nabijheid. Want ziekte is altijd ook een aanleiding om naar binnen te keren. Ziekte is altijd een gelegenheid voor een geestelijk leerproces. We mogen God en we mogen Jezus op een nieuwe manier leren kennen juist nu we zo kwetsbaar blijken te zijn. Ziekte is een kortere of langere periode in ons leven waarin we op zielsniveau kunnen groeien in ons mens-zijn en ons kind-van-God-zijn.

Drie wegen. Hoeveel tijd en aandacht vesteden we aan elk van de drie? Heb ik het mis als ik denk dat we het niet gemakkelijk vinden om de derde weg te bewandelen? In elk geval wil ik over deze geestelijke weg nu nog meer zeggen.

--

Op deze geestelijke weg mogen we allereerst Jezus ontmoeten.

*Hij was een man die het lijden kende
en met ziekte vertrouwd was.
(Jesaja 53:3)*

Jezus kent onze ziekte en onze zwakheid van binnenuit. Het kan zo vruchtbaar zijn om daarbij stil te staan. Want de allerbelangrijkste weg waarop God ons tegemoet komt is Jezus. En nu is er over Jezus zo heel veel te vertellen. Hij is zo veelkleurig en zo veelzijdig. Maar in deze preek leren we Hem vooral ook kennen als méns. 'Een man' staat er zo sober. Iemand als wij. God op aarde, broos en breekbaar.

Want zo'n God hebben we. Een God die broos en breekbaar durft te zijn, om heel dichtbij ons te komen. Hij slaat het lijden niet gade vanuit een hoge hemel, maar Hij daalt af om het lijden te ondergaan, het lijden mee te beleven, het lijden van

binnenuit te leren kennen. Wij hebben een God die niet een cultus bouwt rond onze gezondheid, maar die met ziekte vertrouwd is. Die God heet Jezus, heet Christus, heet man van smarten, heet gekruisigde. Kwetsbaar is zijn naam.

Hij kent de ervaring die ook zieken vaak hebben, en ouderen die steeds minder kunnen, en iedereen die niet zo goed mee kan komen in een cultuur waarin gezondheid de norm is:

*Onopvallend was zijn uiterlijk,
hij miste iedere schoonheid,
zijn aanblik kon ons niet bekoren.
Hij werd veracht, door mensen.*

Maar juist daarin, juist als wij die kwetsbaarheid en die gekwetstheid gaan leren kennen, in ziekte en ouderdom, juist als alle muren die we om ons heen hebben gebouwd zijn afgebroken, is er ruimte om God te leren kennen in Jezus. Onze gewonde heelmeester is Hij. Onze ziekten droeg Hij, ons lijden nam Hij op zich. Deze Jezus is erbij als we door een donker dal gaan (Psalm 23).

En zoals we in Jezus zien dat het lijden van de hele wereld op Hem neerkomt, zo mogen we ook leren om ons ziek-zijn en ons lijden te zien opgenomen in het grote lijden van deze wereld. In zekere zin kunnen we nooit zeggen: 'Ik lijd. Ik ben ziek.' Altijd is het: 'Wij lijden. Wij zijn ziek.'

Dat is een heel andere kijk op ziek-zijn dan we gewend zijn. Maar het kan zo bevrijdend werken om hiervoor open te staan. Om je belevingswereld open te breken over de randen van je bed heen, de slaapkamer of de ziekenhuiskamer uit, de wereld in, waar ons lijden wordt opgenomen in het wereld-lijden. Het lijden dat Jezus droeg.

Dat is een nieuw perspectief. En we moeten het appèl dat daarin meekomt niet wegduwen. Want er zijn zoveel geestelijke gevaren op de weg van het ziek zijn: we kunnen vervallen in ongeduld, in opstandigheid, in wrok, in verongelijkheid, in zelfbeklag, in woede, in het blijven hangen in onbeantwoorbare vragen. Dan blijft onze ziekte en onze kwetsbaarheid onvruchtbaar.

Maar we mogen ons uitstrekken naar de leiding van de Geest die ons in een helend proces wil brengen, op zoek naar de verborgen schat diep in ons, waardoor we dichterbij Jezus komen. 'Hij was een man die het lijden kende en met ziekte vertrouwd was.'

--

Met ziekte vertrouwd zijn. Ziekte leren ontdekken en herkennen als een weg waarop God ons in Christus en zijn Geest tegemoet komt om ons in een geestelijk leerproces te brengen. Dat is de uitnodiging die er ligt voor ons allemaal, zowel voor de zieken als voor hen die in hun omgeving met ziekte te maken hebben.

Ik wil als handreiking vijf thema's noemen waarin we een geestelijke verdieping kunnen ontvangen, juist in ziekte: onze **sterfelijkheid**, onze **kwetsbaarheid**, onze **afhankelijkheid**, onze **vruchtbaarheid** en onze **verbondenheid**.

Onze sterfelijkheid. De meesten van ons staan niet zo heel vaak stil bij het feit dat we zullen sterven, bij onze eigen dood. We zijn er verlegen mee, misschien ook wel bang voor. We worden er wel even bij bepaald als we een begrafenis bijwonen, maar zodra we de begraafplaats hebben verlaten of de ruimte waar het condoleren plaats vond, slokt het dagelijkse leven ons al weer op. We gaan weer mee in de alledaagse gang van het leven hier en nu, waarin vitaliteit de norm is en waarin we met de dingen bezig zijn alsof ons leven er van afhangt. Ziek zijn betekent stil gezet worden en diep tot je door laten dringen: ik ben sterfelijk, ik heb hier op aarde geen eeuwig leven. Ook Jezus was als mens sterfelijk op aarde. En dit bijbelwoord gaat dan tot ons spreken:

*De mens – zijn dagen zijn als het gras,
hij is als een bloem die bloeit op het veld
en verdwijnt zodra de wind hem verzengt;
de plek waar hij stond, kent hem niet meer.*
(Psalm 103:15-16)

Onze kwetsbaarheid. Onze wereld is er een waar de sterkste wint. We worden uitgedaagd om ons eigen leven te maken, om kracht in onszelf te zoeken. 'Wat je wilt, dat kún je' krijg je vaak te horen. Maar het leven is niet maakbaar. De wereld is niet maakbaar. Je gezondheid is niet maakbaar. Ziekte betekent dat je de kans krijgt om je geloof in je maakbaarheid los te laten en je te verheugen in je kwetsbaarheid. Want juist onze kwetsbaarheid is de weg waarop Jezus naar ons toekomt. Onze eigen kracht is en enorme sta in de weg voor een open relatie met God. Ook Jezus leefde niet in eigen kracht, maar maakte zich kwetsbaar. En dit bijbelwoord gaat dan tot ons spreken:

*'Je hebt niet meer dan mijn genade nodig,
want kracht wordt zichtbaar in zwakheid.'*
*Dus laat ik mij veel liever voorstaan op mijn zwakheid,
zodat de kracht van Christus in mij zichtbaar wordt.*
(2 Korintiërs 12:9)

Onze afhankelijkheid. We hebben het allemaal in ons: we willen het graag zelf doen. Dat begin al heel erg vroeg. 'Ikke zelf doen.' We willen het leven in eigen hand houden, zelf regisseren en zelf controleren. En als we dan ziek worden kunnen we ons zelfs mislukt voelen: we zijn er niet in geslaagd om ons ideaal van onafhankelijkheid in de praktijk te brengen. Maar juist dan kan ziekte worden tot een nieuwe kans om je helemaal toe te vertrouwen aan Gods leiding in je leven, een nieuwe kans om te leren afhankelijk te zijn. Dat is moeilijk en veel van ons worstelen ermee. Maar het hoort bij de kern van een gelovend leven: afhankelijk willen zijn van Gods leiding in je leven. Zoals Jezus zich totaal afhankelijk maakte van de leiding van zijn Vader. En dit bijbelwoord gaat dan tot ons spreken:

*U weet niet eens hoe uw leven er morgen uitziet.
U bent immers maar damp,
die heel even verschijnt en dan al verdwijnt.
U zou moeten zeggen:
'Als de Heer het wil, zijn we dan in leven
en zullen we dit of dat doen.'*

(Jakobus 4:14-15)

Onze vruchtbaarheid. Er is een groot verschil tussen productiviteit en vruchtbaarheid (dit onderscheid heb ik geleerd van Henri Nouwen, in zijn boek 'Tekens van leven. Intimiteit – Vruchtbaarheid – Extase'). Productief ben je als je veel dingen doet, veel dingen klaar speelt, veel geld verdient, veel projecten afrondt. Maar als we ziek zijn, zijn we niet productief: we kunnen niet meer actief zijn, niets meer produceren, niets meer afmaken en nergens meer aan beginnen. Maar dan is er de uitnodiging om het verschil te gaan proeven tussen productiviteit en vruchtbaarheid. Productiviteit heeft te maken met wat je doet en wat je máákt. Vruchtbaarheid heeft te maken met wie je bént. Wie ziek is kan leren wat vruchtbaarheid betekent: dat je vanuit je wezen leeft, dat je er bént, dat je je richt op de vrucht van de Geest en dat dat eeuwigheidswaarde heeft. En deze bijbelwoorden gaan dan tot ons spreken:

*Blijf in mij, dan blijf ik in jullie.
Een rank die niet aan de wijnstok blijft,
kan uit zichzelf geen vrucht dragen.
Zo kunnen jullie geen vrucht dragen
als jullie niet in mij blijven.*
(Johannes 15:4)

*Maar de vrucht van de Geest is liefde,
vreugde en vrede, geduld,
vriendelijkheid en goedheid, geloof,
zachtmoedigheid en zelfbeheersing.
Er is geen wet die daar iets tegen heeft.*
(Galaten 5:22-23)

Onze verbondenheid. Heel vaak leven we geïsoleerd van elkaar, wel samen maar ten diepste toch alleen. Ziekte maakt dat isolement nog schrijnender maar wordt daarmee ook een ruimte waarin je werkelijke verbondenheid kunt gaan zoeken: als zieke met de mensen om je heen, als omstander met de zieke. Hier leren we ons egocentrisme af en stellen we ons werkelijk open voor de ander om te leren ervaren hoe belangrijk die ander is. Ziekte is een vindplaats van verbondenheid. En dit bijbelwoord gaat dan tot ons spreken:

*Wees blij met wie zich verblijdt,
Heb verdriet met wie verdriet heeft.
Wees eensgezind.*
(Romeinen 12:15-16).

--

Als we dit allemaal op ons in laten werken, als we het voor ons zien, dan rijst het beeld van Jezus op. Hem leren kennen en worden als Hij, dat is de geestelijke weg waarop God ons in ziekte tegemoet komt.

En hoezeer we ook mogen verlangen naar lichamelijke genezing, een diepere heelwording dan groeien in Christus is er niet.

Gebed: Dank U, Heer Jezus, dat U ons lijden en ons ziek-zijn kent. Wil ons als we ziek zijn nabij komen op de weg die we gaan. Wil ons als we om zieken heen staan helpen om voor de ander als Jezus te zijn: mee-lijdend, mededogend, kwetsbaar, vruchtbaar en liefdevol. Wij bidden voor wie ziek zijn om lichamelijke genezing en geestelijke heelwording. Laat zien, Heer, dat U onze Heelmeester bent. Amen.

Handreiking voor de liturgie

Liedboek Gezang 460:1,3,4
Het evangelie van Gods wet
Psalm 101:1,2
Gebet
Schriftlezing 1: Jesaja 53:1-5
Psalm 103:1,6,7
Schriftlezing 2: Lucas 5:12-16
Schriftlezing 3: Jacobus 5:13-16
Liedboek Gezang 114:1,3
Preek **Vertrouwd met ziekte** (Jesaja 53:3)
Psalm 23:1,2,3
Voorbeden
Collecten
Kerkboek Gezang 160:1,2 (NG 81)